

Prof. dr Gordana Stanković*
Nikola Pešić**

UDK 347.94

DOKAZNO REŠENJE U SUDSKOJ PRAKSI¹

I

1. Zakon o parničnom postupku Republike Srbije (2004), koji reguliše redovni, osnovni i opšti metod sudskog ostvarivanja i zaštite građanskih subjektivnih prava, u odredbi čl. 2. predvideo je da pravna zaštita koju pruža parnični sud mora da bude zakonita, jednaka i pravična, a da je sud dužan, uvek kad je nadležan, da pruži pravnu zaštitu i da na taj način zaštititi i konkretno subjektivno pravo i pravni poredak u celini.

Da bi sud mogao meritorno da odluči i da njegova odluka bude zakonita i u procesnopравnom i u materijalnopravnom smislu, potrebno je da potpuno i pravilno utvrdi činjenično stanje u konkretnom životnom odnosu u kome je došlo do spora koji je bio povod parnici. Da bi ostvario svoj zadatak, sud treba prethodno da pravno kvalifikuje konkretnu pravnu stvar i da izvede zaključak o tome koje su činjenice pravno relevantne i da bi mogle da uđu u činjeničnu podlogu njegove odluke.

Prema raspravnom načelu, koje predstavlja direktnu posledicu načela dispozicije u pogledu raspolaganja procesnim materijalom, inicijativa u pogledu iznošenja činjeničnog i dokaznog materijala je u rukama stranaka. Da bi sud mogao da odlučuje, svaka stranka treba da navede činjenice na kojima zasniva svoj zahtev, bez obzira da li zahteva odluku o zahtevu za presudu ili o nekom procesnom pitanju. Obim činjenične građe u jednoj parnici, po pravilu, determinišu same stranke na taj način što iznose činjenice i predlažu dokaze na kojima zasnivaju svoje zahteve ili kojima osporavaju navode i dokaze svog parničnog protivnika. Do zaključka o postojanju činjenica koje su bitne za odlučivanje, ukoliko su one sporne, sud dolazi putem dokazivanja.

2. Dokazivanje istinitosti iskaza stranaka o spornim pravno relevantnim činjenicama u postupku predstavlja, po pravilu, zadatak stranaka. To je direktna po-

* Redovni profesor Pravnog fakulteta u Nišu.

** Sudija Okružnog suda u Leskovcu.

¹ Ovaj rad autora nastao je kao rezultat u realizaciji Ugovora o saradnji između Pravnog fakulteta u Nišu i Okružnog suda u Leskovcu kojim je, između ostalog, predviđen i zajednički istraživački rad i publikovanje rezultata istraživanja određenih pravnih pitanja kojima se proučavaju određene pojave u sudskoj praksi. U radu su saopšteni rezultati empirijskog istraživanja koje je tokom 2006. godine izvršeno u Okružnom sudu u Leskovcu.

sledica dominacije načela dispozicije i raspravnog načela na kojima je nova srpska parnična procedura zasnovana i posledicama okolnosti što su u praksi stranke redovno izvor saznanja o važnim dokazima. Sud dokazivanjem može da utvrđuje istinitost iskaza samo o onim spornim činjenicama koje su stranke iznele. Sud je vezan predlogom stranaka u pogledu dokaza i ima zadatak da utvrdi da li je sporna činjenica relevantna ili nije i da odluči o tome da li će se i koji će se dokazi izvoditi.

3. Čim stranka iznese jedan činjenični navod dužna je da ponudi sudu dokaz pomoću koga se on može uveriti u istinitost njenog iskaza. Stranka nudi dokaz tako što označava dokazna sredstva pomoću kojih sud može da se uveri u istinitost njenog tvrđenja. Kad stranka iznese i ponudi dokaze, sud ocenjuje da li je strankin činjenični navod relevantan ili nije, s obzirom na to kako je pravno kvalifikovao sporni odnos. Kad sud smatra da se radi o pravno relevantnoj činjenici, on poziva drugu stranku da se izjasni o tom činjeničnom navodu da bi mogao da odredi da li se radi o spornoj ili nespornoj činjenici. Ukoliko je u pitanju sporna činjenica, postoji potreba da se utvrdi njeno postojanje i istinitost.

Tužilac nudi dokaze još u tužbi. Označavanje dokaza u tužbi, kao pripremnom podnesku, predstavlja označavanje procesnog materijala koji će stranka izneti na raspravi. Tuženi koji je odlučio da se od tužbe brani i osporio tužiočev tužbeni zahtev, nudi dokaze u odgovoru na tužbu. U toku čitave rasprave stranka može da nudi, predlaže dokaze, kako za navode koje je ranije iznela, tako i za sasvim nove navode koje na raspravi naknadno iznosi. Ponuda dokaza sadrži i predlog da se pribavi određeno dokazno sredstvo i na koji način treba da se pribavi.

Ponuda i predlaganje dokaza su stranačke parnične radnje. Naređivanje dokaza po službenoj dužnosti je sudska parnična radnja kojom sud prikuplja dokaze po sopstvenoj inicijativi. Sud je ovlašćen da utvrđuje činjenice koje stranke nisu predložile ako iz rezultata raspravljanja proizilazi da stranke raspolazu zahtevima kojima ne mogu raspolagati ili kad je to posebnim propisima predviđeno. U statusnim porodičnopravnim parnicama, sud naređuje izvođenje dokaza po službenoj dužnosti jer može, po samom zakonu, utvrđivati ne samo činjenice koje među strankama nisu sporne, već može i samostalno istraživati činjenice koje nijedna stranka nije iznela.

4. Kad stranke na raspravnom ročištu završe svoj raspravni govor u kome su iznele činjenični i dokazni materijal, sud vrši trijažu procesnog materijala tako što, najpre, utvrđuje koje su činjenice pravno relevantne, a potom izdvaja sporne od nespornih činjenica. Pošto sud utvrdi koje su činjenice sporne i čiju istinitost treba da prover i utvrdi, i dobije pregled ponuđenih dokaznih sredstava, on donosi rešenje o izvođenju dokaza (dokazno rešenje).

5. Dokazno rešenje je odluka suda o upravljanju parnicom kojom on određuje koji će se dokazi izvoditi ili kojom se odbija predlog za izvođenje dokaza (čl. 301. ZPP). Dokazno rešenje donosi sud na predlog stranke ili po službenoj dužnosti. Dokazno rešenje se redovno donosi na predlog stranke, a samo izuzetno po službenoj dužnosti i to u granicama istražnog načela.

Dokazno rešenje ima poseban značaj u postupku jer parnični sud ovim rešenjem izražava svoj stav o tome kojim se dokazima mogu pravilno i uspešno utvrditi bitne činjenice predviđene pravilima materijalnog prava i od kojih zavisi odluka o osnovanosti istaknutog zahteva.

6. Sadržina dokaznog rešenja predviđena je u odredbama čl. 301. i 226. ZPP. Dokazno rešenje treba da sadrži: dokaznu temu (spornu činjenicu o kojoj treba izvesti dokaz), da li se ponuđeni dokaz usvaja ili odbija, dokazno sredstva kojim će se izvoditi dokazivanje, rok u kome dokaz treba izvesti (kad je i to potrebno) i način izvođenja dokaza.

Predložene dokaze koje ne smatra važnim za odluku sud će odbiti i u rešenju naznačiti razlog odbijanja (čl. 301. st. 2. ZPP).

Rešenjem o izvođenju dokaza sud određuje rok do koga će se čekati izvođenje dokaza ako se prema okolnostima može pretpostaviti da neki dokaz neće moći da se izvede ili da neće moći da se izvede u primerenom roku, kao i kad dokaz treba da se izvede u inostranstvu (čl. 226. ZPP).

Sud može dokaznim rešenjem odlučiti da se određeni dokazi izvedu pred zamoljenim sudom i u tom slučaju zamolnica, pored elemenata koji su predviđeni zakonom, posebno treba da sadrži podatke o kojim okolnostima zamoljeni sud treba posebno da vodi računa.

7. Prilikom odlučivanja o tome koje će dokaze izvesti, sud ima u vidu pravno relevantne činjenice koje su predviđene pravnom normom materijalnog prava i koje su, prema njegovoj oceni, važne za donošenje odluke (čl. 221. ZPP). Sud ima pravo da odluči koji će se dokazi izvesti radi utvrđivanja bitnih činjenica jer je to neophodan preduslov da njegova odluka bude zakonita, pravilna i pravična. Racionalno je da se dokazno rešenje donese kad stranke okončaju raspravljanje jer se na taj način izbegava nepotrebno izvođenje dokaza.

Prilikom odlučivanja o tome koje će dokaze izvesti, prvostepeni sud je dužan da vodi računa o suđenju u razumnom roku i o ekonomičnosti postupka, kao i o tome da stranke eventualno ne zloupotrebljavaju svoja procesna ovlašćenja. On treba da odbije da izvede one dokaze koje ne smatra važnim ili suvišnim ili kad smatra da to nije celishodno. Tako, na primer, sud ima pravo da odbije izvođenje dokaza ukoliko je vođen postupak za obezbeđenje dokaza, pre parnice ili u toku parnice.

8. Sud ne donosi dokazno rešenje kad se radi o izvođenju dokaza ispravama koje su stranke u toku svojih raspravnih govora pročitale, a sudu pokazale original. Pored toga, sud ne donosi dokazno rešenje i radi utvrđivanja istinitosti nespornih činjenica čiju istinitost treba da proveri po službenoj dužnosti ako smatra da ih treba dokazivati.

9. Odredbom čl. 256. ZPP posebno je određena sadržina dokaznog rešenja kojim sud određuje veštačenje. Dokazno rešenje sadrži: ime i prezime, zanimanje veštaka, predmet spora, predmet i obim veštačenja i rok u kome je veštak dužan da sudu u pisanom obliku dostavi nalaz i mišljenje.

Prepis rešenja sud dostavlja veštaku uz poziv za ročište za glavnu raspravu.

Pismeni sastav dokaznog rešenja koje sud dostavlja veštaku, pored elemenata obaveze sadržine koje sadrži svako dokazno rešenje, sadrži i upozorenje veštaku na posledice propuštanja ukoliko nalaz i mišljenje ne budu podneti u ostavljenom roku ili veštak neopravdano izostane sa ročišta, kao i pouku o pravu veštaka na nagradu i naknadu troškova.

Dokazno rešenje kojim sud usvaja predlog za utvrđivanje sporne činjenice i određuje veštačenje, pored dokazne teme tj. predmeta i obima veštačenja u konkretnoj parnici i podataka o ličnosti veštaka, sadrži i rok u kome je veštak dužan da podnese svoj nalaz i mišljenje.

10. Dokazno rešenje je odluka o upravljanju parnicom i zato sud nije vezan za njega te ga može izmeniti, opozvati ili od njega odustati. Protiv rešenja kojim se određuje ili odbija izvođenje dokaza nije dopuštena posebna žalba.

11. Sud nije vezan za doneto dokazno rešenje jer je u okviru svojih ovlašćenja da upravlja parnicom ovlašćen da zaključuje ne samo o tome koja su mu dokazna sredstva potrebna da bi izveo zaključak o istinitosti spornih iskaza stranaka, već i da procenjuje da li mu je potrebno da i dalje izvodi dokaze da bi formirao uverenje o bitnim činjenicama ili zaključak može da izvede na osnovu pravila o objektivnom teretu dokazivanja.

Sud je po zakonu ovlašćen da odustane od sprovođenja dokaznog rešenja u određenim slučajevima.

Pre svega, sud će odustati od sprovođenja dokaznog rešenja kad iz rezultata raspravljanja i sprovedenog dokazivanja dođe do saznanja da je izvođenje nekog dokaza postalo nepotrebno, kad zaključi da bi daljim izvođenjem dokaza bili nepotrebno prouzrokovani troškovi postupka ili da stranka ide za tim da zloupotrebljava procesna ovlašćenja.

Kad je sud u dokaznom rešenju odredio rok do kog će se čekati izvođenje dokaza jer se prema okolnostima slučaja moglo pretpostaviti da neki dokaz neće moći da se izvede (npr. svedok je u komi) ili da neće moći da se izvede u primerenom roku, ili je trebalo da dokaz bude izveden u inostranstvu, kad određeni rok bezuspešno protekne, sud će odustati od sprovođenja dokaznog rešenja, bez obzira što određeni dokaz nije izveden.

Sud će odustati od izvođenja dokaza određenih dokaznim rešenjem i kad stranke, kojima je sud naložio da unapred polože iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati povodom izvođenja dokaza, ne polože predumam u roku koji je sud odredio. Sud nije dužan da određuje naknadni rok za polaganje preduma ili da naknadno upozorava stranke na ovu dužnost jer će sud, u tom slučaju, primenom pravila o teretu dokazivanja u objektivnom smislu, izvesti zaključak o postojanju ili nepostojanju činjenice koja je predstavljala dokaznu temu.

12. Sâm sud sprovodi svoje rešenje o izvođenju dokaza.

Dokazi se, po pravilu, izvode na glavnoj raspravi jer se radi o dokazima koji se odnose na glavnu stvar. U toku pripremnog postupka sud donosi dokazno rešenje samo u pogledu činjenica koje se tiču postojanja procesnih pretpostavki, kad je to potrebno. Na pripremnom ročištu, u okviru priprema za glavnu raspravu, sud donosi rešenje o tome koji će se dokazi izvesti na glavnoj raspravi. Ukoliko sud sudi u kolegijalnom sastavu, rešenje o izvođenju novih dokaza u toku glavne rasprave donosi veće, a ne predsednik veća.

Prvostepeni sud je dužan da donese dokazno rešenje o izvođenju dokaza kad je instancioni sud u rešenju kojim je ukinuta prvostepene presuda zaključio da zbog novih činjenica i novih dokaza treba održati novu glavnu raspravu radi pravičnog utvrđivanja činjeničnog stanja ili kad je zbog pogrešne pravne kvalifikacije i pogrešne primene materijalnog prava činjenično stanje bilo nepotpuno utvrđeno.

Pošto donese dokazno rešenje, sud pristupa izvođenju dokaza. Izvođenje dokaza je sudska parnična radnja koja se obavlja uz sadejstvo stranaka. Ono predstavlja najznačajniju radnju na glavnoj raspravi jer treba da omogućiti da se ostvari određeni kvalitet i sudske odluke i sudske zaštite.

Izvođenje dokaza zavisi od predmeta dokazivanja i dokaznog sredstva koje je određeno dokaznim rešenjem.

II

13. Iako je dokazivanje jedna od najvažnijih procesnih aktivnosti u svakoj parnici, o problemima koji se odnose na dokazivanje spornih činjenica, iako su one pretpostavka za pravilnu primenu prava, zakonito i pravično rešenje spora, kao da se premalo vodi računa o sudskoj praksi. Takav zaključak se očigledno nameće ukoliko se samo prelistaju parnični spisi i zapisnici sa ročišta u kojima je protokolisana sadržina dokaznih rešenja koja je prvostepeni sud donosio tokom rasprave.² U praksi se vrlo često događa da rešenja o izvođenju dokaza koja donose prvostepeni sudovi ili nemaju potrebnu formu ili nemaju sadržinu koja je predviđena zakonskim odredbama.

14. Kad je u pitanju izvođenje dokaza ispravama, rešenje o izvođenju dokaza u praksi obično ne sadrži naznačenje o kojoj spornoj činjenici treba izvesti dokaz. Međutim, sama isprava koja predstavlja dokazno sredstvo precizno je, po pravilu, označena ukoliko je sud odredio da se izvede dokaz tom ispravom jer je zaključio da je ona važna za odluku.

Kad je u pitanju isprava na koju se stranka poziva, kao dokaz svojih navoda, ali koju ona sama ne može da pokaže ili da izdejstvuje da se ona preda jer se ona nalazi kod državnog organa ili organizacije kojoj je povereno vršenje javnog ovlašćenja, i kad je sud odlučio da se ona po službenoj dužnosti pribavi, rešenje o izvođenju dokaza ispravom, sadržano u raspravnom zapisniku, najčešće je pravilno stilizovano. Rešenje sadrži redovno činjenice koje treba utvrditi uvidom u ispravu, precizan i pun naziv isprave koju treba pribaviti, nalog državnom organu ili organizaciji kojoj je povereno vršenje javnih ovlašćenja da dostavi sudu traženu ispravu i rok do koga treba to učiniti.

15. Kad je za utvrđivanje neke činjenice ili za razjašnjavanje neke okolnosti potrebno neposredno opažanje suda i kad sud prihvati predlog da izvede dokaz uviđajem, u praksi se, po pravilu, donosi korektno dokazno rešenje,³ posebno kad se radi o uviđaju uz učešće veštaka.

16. Iako su u sudskoj praksi najčešća rešenja o izvođenju dokaza kojima se određuje izvođenje dokaza saslušanjem svedoka, u praksi redovno ima dosta propusta prilikom određivanja izvođenja dokaza saslušanjem svedoka. Prilikom donošenja dokaznog rešenja izostaje dokazna tema jer se, po pravilu, ne navode okolnosti o kojima treba saslušati svedoke.⁴

² Autori su, za potrebe ovog rada, analizirali parnične spise prvostepenih sudova sa područja Okružnog suda u Leskovcu.

³ Tako je, primera radi, u jednoj parnici za naknadu štete (P-281/05), sud odredio uviđaj uz učešće veštaka-geometra da bi utvrdio na čijoj je parceli izvršena seča stabala jer je tuženi tvrdio da su stabla posečena na njegovoj parceli. Sud je doneo dokazno rešenje i odlučio da se sopstvenim opažanjem na licu mesta uveri gde su posečena sporna stabla, a da potom, uz pomoć veštaka-geometra utvrdi međnu liniju između parcela stranaka da bi mogao da zaključi na čijoj se parceli nalaze posečena stabla da bi kasnije mogao meritorno da odluči o osnovanosti zahteva za naknadu štete.

⁴ Videti, primera radi, predmete Opštinskog suda u Leskovcu: P-4651/01, P-41/05, P-2921/05, P-4921/05, P-3565/06, P-1335/06, P-222/07.

Donošenje rešenja o izvođenju dokaza u kome nedostaje označavanje sporne činjenice o kojoj treba izvesti dokaz korišćenjem određenog dokaznog sredstva ne samo što nije u skladu sa zakonom jer u njemu nedostaje njegov bitni deo – dokazna tema, nego predstavlja i povredu niza osnovnih procesnih načela, a samim tim i jednu od procesnih povreda koja ima bitni značaj, i izaziva niz problema u samom postupku.

Dokazno rešenje u kome je izostala dokazna tema najčešće je posledica pogrešnog upravljanja postupkom jer je rezultat propusta suda da postavljanjem pitanja, u granicama raspravnog načela, navede stranke da dopune svoje nepotpune navode o važnim činjenicama i da pruže sva razjašnjenja potrebna za formiranje potpune i pravilne činjenične podloge, kao i da dođe do neophodnih razjašnjenja o kojim će navodima stranaka konkretni svedok svedočiti. Na taj način sud omogućava da stranke, eventualno, zloupotrebljavaju svoja procesna ovlašćenja.

Dokazno rešenje u kome nisu označene sporne činjenice znatno otežava rad suda na samom raspravnom ročištu i delotvorno rukovođenje postupkom jer ima za posledicu nepotrebno razvlačenje postupka i neefikasnost u postupanju, što u znatnoj meri doprinosi da se postupak ne okonča u razumnom roku.

17. Slična situacija u pogledu sadržine dokaznog rešenja kad je u pitanju izvođenje dokaza svedocima sreće se i kad je u pitanju saslušanje stranaka, kao svedoka u sopstvenoj pravnoj stvari. Okolnost da sud u dokaznom rešenju ne formuliše dokaznu temu pokazuje, s jedne strane, da sud ne upravlja korektno postupkom, a s druge strane dovodi do toga da stranke mogu da zloupotrebe svoja procesna ovlašćenja i direktno utiču na odugovlačenje postupka.

18. Iako je Zakon o parničnom postupku u odredbi čl. 256. posebno predviđeo sadržinu dokaznog rešenja kojim sud određuje veštačenje, uočljivo je da postoji niz nepravilnosti u postupanju sudova kad je u pitanju dokazno rešenje kojim se određuje veštačenje.

Prema odredbama novog ZPP, dokaz veštačenjem se, po pravilu, može odrediti samo na predlog stranaka, a samo izuzetno i po službenoj dužnosti. Kad stranka predloži izvođenje dokaza veštačenjem, dužna je da u predlogu navede činjenice koje treba da budu predmet veštačenja, kao i da za veštaka predloži lice koje se nalazi na listi stalnih sudskih veštaka. Prilikom određivanja predmeta veštačenja sud je dužan da veštaku dâ konkretan nalog. Međutim, česti su slučajevi da sud odredi veštačenje, a da u dokaznom rešenju uopšte ne formuliše koju činjenicu veštak treba da utvrdi.⁵

U praksi ima slučajeva da sud na raspravi propusti da donese dokazno rešenje, da uopšte ne odredi predmet⁶ i obim veštačenja i da samo donese rešenje o zakazivanju ročišta i pozivanju sudskog veštaka,⁷ da odluči da samo pozove sudskog veštaka da se odmah javi sudu ili da samo konstatuje da će “spise dostaviti predloženom veštaku”.⁸ Dokazno rešenje kojim je određeno veštačenje, koje je sastav-

⁵ Videti parnične spise Opštinskog suda u Leskovcu, P-576/06.

⁶ U jednoj parnici koja se vodila radi duga za utrošenu električnu energiju i u kojoj je tužilac istakao prigovor zastarelosti, sud je, na predlog tužioca, odredio veštačenje i veštaku finansijske struke naložio da pregledom dokumentacije tuženog utvrdi visinu duga za sporni period, a ne visinu iznosa mesečnih zaduženja (videti spise Opštinskog suda u Leskovcu, P-351/06).

⁷ Npr. parnični spisi Opštinskog suda u Leskovcu, P-1615/06, P-6229/03, P-1977/04.

⁸ Videti parnične spise Opštinskog suda u Vlasotincu, P-740/06 i P-1168/06.

ni deo raspravnog zapisnika, prvostepeni sud posebno izrađuje i dostavlja ga veštaku zajedno sa pozivom na ročište za glavnu raspravu. Međutim, u praksi ima slučajeva da sud u usmenoj formi, u neposrednom kontaktu sa veštakom, nalaže veštačenje.⁹

Propust suda da zakonito i pravilno formuliše dokazno rešenje prilikom određivanja dokaza veštačenjem, po pravilu, dovodi do nepotpunog utvrđivanja činjenične podloge.

19. Novi ZPP je predvideo da se simultano sa donošenjem dokaznog rešenja kojim je određeno veštačenje zakazuje i novo ročište za glavnu raspravu, vodeći pri tome računa o razumnom roku u kome veštak može da pripremi nalaz i mišljenje. Potrebno je da sud pravilno proceni vreme koje je potrebno za veštačenje.

U praksi su česte situacije da prvostepeni sud istovremeno sa donošenjem dokaznog rešenja o veštačenju ne zakaže istovremeno i novo raspravno ročište. Ovakvo postupanje koje odstupa od predviđenog zakonskog režima u praksi se opravdava time što postoji bojazan da veštak neće na vreme dostaviti nalaz i mišljenje ili da stranke neće blagovremeno uplatiti iznos koji je određen na ime troškova veštačenja ili da će sud morati da ponavlja naloge za uplatu troškova veštačenja.

Za slučaj da veštak u ostavljenom roku ne podnese nalaz i mišljenje u pismenoj formi, sud ima mogućnost da kazni veštaka zbog nepoštovanja procesne discipline i da odredi drugog veštaka, uz novi poziv za novo ročište za glavnu raspravu, i da istovremeno odgodi ranije zakazano ročište i tako spreči nastajanje nepotrebnih troškova.

Ukoliko stranka u ostavljenom roku ne uplati određeni iznos za veštačenje, sud nije dužan da ponavlja nalog za uplatu troškova veštačenja i sud će odustati od izvođenja dokaza veštačenjem jer je izvođenje dokaza osujećeno krivicom stranke. Pošto je ročište zakazano, suđenje će biti nastavljeno bez odugovlačenja i sud će, primenom pravila o objektivnom teretu dokazivanja, odlučiti na osnovu procesnog materijala koji je prikupljen do zaključenja glavne rasprave.

⁹ Videti parnične spise Opštinskog suda u Leskovcu, P-6141/06, P-1293/06, P-5518/05.